

Др Милан Шкулић*

ПРАВНА ПРИРОДА И КРИВИЧНОПРАВНИ (МАТЕРИЈАЛНИ И ПРОЦЕСНИ) ЕФЕКАТ ЗАСТАРЕЛОСТИ КРИВИЧНОГ ГОЊЕЊА

II део

Рад садржи анализу кривичноправног и кривичнопроцесног ефекта застарелости, као института који има „двоструку природу“, како кривичноправну, тако и кривичнопроцесну, а који своје специфично дејство остварује пре свега у кривичном поступку, када наступела застарелост представља трајну кривичнопроцесну сметњу, која онемогућава кривично гоњење и представља разлог за окончање кривичног поступка, ако је он започео, односно спречава његово започињање, уколико кривични поступак још увек није започет, што се у обе ове ситуације манифестује доношењем одговарајућих одлука органа поступка – било кривичног суда, било јавног тужиоца, уколико се ради о кривичним делима за која се гони по службеној дужности.

У раду се разматра појам застарелости и њен ratio legis, одређена упоредноправна решења (немачко кривично право и кривично право Сједињених Америчких Држава), нормативна решења у српском кривичном праву, као и основни кривичнопроцесни ефекти застарелости, уз посебно анализирање нелогичног решења у Законнику о кривичном поступку, где је застарелост погрешно сврстана у једну од апсолутно битних повреда одредаба кривичног поступка.

Кључне речи: *Застарелост кривичног гоњења. – Кривично право. – Кривично дело. – Кривично процесно право. – Кривични поступак. – Пресуда.*

* Аутор је редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду, skulic@ius.bg.ac.rs.

5. ЗАСТАРЕЛОСТ КРИВИЧНОГ ГОЊЕЊА У КРИВИЧНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ СРБИЈЕ

У Кривичном законнику Србије застарелост кривичног гоњења уређује се са *три основна аспекта*:¹

1) утврђују се општа правила застаревања кривичног гоњења након протекла одређеног времена, од дана извршења кривичног дела, чија дужина зависи од тежине кривичног дела, тј. с обзиром на запрећену казну (чл. 103 КЗ);

2) дефинишу се услови под којима почиње и тече рок застарелости, као и правила која се односе на обуставу тока застарелости кривичног гоњења и њен прекид, те поновно отпочињање тока застарелости (чл. 104, ст. 1–5 КЗ);

3) одређује се, када захваљујући одређеном дужем протеклу времена од дана извршења кривичног дела, наступа апсолутна застарелост кривичног гоњења (чл. 104, ст. 6 КЗ).²

5.1. Рокови застаревања кривичног гоњења

Ако у Кривичном законнику није друкчије одређено,³ кривично гоњење се не може предузети кад протекне: 1) двадесет пет година од извршења кривичног дела за које се по закону може изрећи затвор

¹ Милан Шкулић, *Застарелост кривичног гоњења – законско решење и нека спорна питања*, Билтен Првог основног суда у Београду 1/2016, Београд 2016, 121.

² *Ibid.*

³ Када законодавац прописује рокове застарелости који важе за сва кривична дела, осим када је самим Кривичним закоником прописано другачије, као што је то стриктно наведено у одредби чл. 103, ст. 1 КЗ, мисли се на изузетак у самом Кривичном законнику који се тиче незастаревања кривичног гоњења за кривична дела предвиђена у чл. 370 до 375. Кривичног законика (геноцид, злочин против човечности, ратни злочин против цивилног становништва, ратни злочин против рањеника и болесника, ратни злочин против ратних заробљеника, те организовање и подстицање на извршење геноцида и раних злочина), као и за кривична дела за која по ратификованим међународним уговорима застарелост не може да наступи. Тај изузетак је у нашем кривичноправном систему традиционалан и постоји већ деценијама.

Међутим, сада у кривичноправном систему постоје и други изузеци те врсте, тј. када егзистирају и нека друга кривична дела у погледу којих кривично гоњење не застарева, а то су случајеви прописани *Законом о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободe према малолетним лицима* (о чему ће бити више речи у даљем тексту), па би у ствари, без обзира на иначе, не сасвим адекватан *ratio legis* „нових“ посебних правила о незастаривости одређених кривичних дела, односно кривичног гоњења за њих, одредбу чл. 108 КЗ Србије требало допунити тако што би се у њу унела и формулација да кривично гоњење не застарева ни за кривична дела прописана посебним законом, односно у случајевима који су посебно регулисани.

од тридесет до четрдесет година; 2) двадесет година од извршења кривичног дела за које се по закону може изрећи казна затвора преко петнаест година; 3) петнаест година од извршења кривичног дела за које се по закону може изрећи казна затвора преко десет година; 4) десет година од извршења кривичног дела за које се по закону може изрећи казна затвора преко пет година; 5) пет година од извршења кривичног дела за које се по закону може изрећи казна затвора преко три године; 6) три године од извршења кривичног дела за које се по закону може изрећи казна затвора преко једне године; 7) две године од извршења кривичног дела за које се по закону може изрећи казна затвора до једне године или новчана казна (чл. 103 КЗ).

Правила садржана у Кривичном законнику која се односе на застарелост кривичног гоњења важе и за малолетне учиниоце кривичних дела.⁴ Наиме, Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица садржи само самосталне одредбе о застарелости извршења казне малолетничког затвора, а из разумљивих разлога у том закону не постоје и посебне одредбе о застарелости кривичног гоњења јер се та врста застарелости одређује према прописаној казни, а како ни за једно кривично дело није прописана казна малолетничког затвора, у том се погледу примењују општа правила.⁵

5.2. Започињање рока застарелости кривичног гоњења

Застарелост кривичног гоњења почиње од дана кад је кривично дело извршено (чл. 104, ст. 1 КЗ), што, у ствари, практично значи да од оног дана када се сматра да је кривично дело извршено почиње да тече рок застарелости.

Време извршења кривичног дела се у српском кривичном праву одређује према времену предузимања *радње извршења*, што је уређено правилима самог Кривичног законика (чл. 16 КЗ).⁶ Дакле, кривично дело се сматра извршеним онда када је предузета радња извршења, односно када је пропуштена дужност одређеног чињења када се ради о деликтима пропуштања, без обзира на то када је наступила последица кривичног дела, осим када се ради о неким посебним ситуацијама, што је случај са тзв. темпоралним кривичним делима.

⁴ Више о томе: Милан Шкулић, *Малолетничко кривично право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2011, 286.

⁵ Више о томе: Обрад Перић, *Коментар Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица*, Службени гласник, Београд 2005, 99.

⁶ Према одредби чл. 16 КЗ, кривично дело је извршено кад је извршилац радио или био дужан да ради, без обзира на то кад је последица дела наступила.

Неке посебне ситуације у односу на одређивање момента од којег започиње ток рока застарелости постоје осим када се ради о темпоралним кривичним делима и онда када су у питању трајна кривична дела, продужено кривично дело и случајеви саучесништва.

5.2.1. Започињање рока застарелости кривичног гоњења у случају темпоралних кривичних дела

Једна од теоријских, али и за праксу изузетно значајних подела кривичних дела, јесте разликовање кривичних дела код којих последица наступа одмах (*моментална кривична дела*) и кривичних дела за која је карактеристично да последица наступа након краћег или дужег времена (*темпорална кривична дела*).⁷ Само изузетно, када се ради о темпоралним кривичним делима, примењује се другачији критеријум у односу на основни критеријум по којем рок застарелости кривичног гоњења почиње да тече од дана извршења кривичног дела. Тада није релевантно време радње кривичног дела већ *време наступања последице*.

Уколико последица кривичног дела наступи касније, застарелост кривичног гоњења почиње од дана када је последица наступила (чл. 104, ст. 1 КЗ). На пример, учинилац је извршио убиство тако што је пасивног субјекта изложио смртоносном радиоактивном зрачењу, због чега је код жртве наступила тзв. радијацијска болест, услед које она умире након неколико месеци од дана када је била изложена високој дози радиоактивности, што је била конкретна радња извршења кривичног дела. Рок застарелости би у том хипотетичком случају почео да тече од дана наступања последице, тј. од оног дана када је пасивни субјект умро, а не од дана када је учинилац предузео радњу извршења која је касније довела до смрти пасивног субјекта, односно наступања релевантне кривичноправне последице.

5.2.2. Започињање рока застарелости кривичног гоњења у случају трајних кривичних дела

С обзиром на последицу кривичног дела, разликују се кривична дела без последице у кривичноправном смислу (*делатносна кривична дела*) и кривична дела са последицом (*последична кривична дела*).⁸ Трајна кривична дела су специфична последична кривична дела код којих се „последица састоји у створеном противправном стању које траје дуже или краће време“, тако да „за све то време кривично дело постоји“, као што је то, на пример, случај са про-

⁷ Више о томе: Зоран Стојановић, *Кривично право – општи део*, Београд 2015, 239–240.

⁸ *Ibid.*, 239.

тивправним лишењем слободе, које постоји током целокупног времена у којем је неко лице противправно лишено слободе.⁹ Од трајних кривичних дела треба разликовати *кривична дела стања*, код којих постоји одређена последица која је трајног карактера, али је „биће кривичног дела остварено самим наступањем одређеног стања, као што је то, на пример, случај са кривичним делом двобрачности“.¹⁰

Рок застарелости код трајних кривичних дела започиње оног момента када је престало одређено противправно стање, односно стање чије је постојање, тј. „стварање“ и реализовање, законом прописано као кривично дело, а које је претходно трајало одређено време. На пример, када је у питању кривично дело противправног лишења слободе, рок застарелости започиње даном када се лице које је противправно лишено слободе нађе на слободи, тј. када престане противправно лишење слободе (даном ослобођења), а не даном када је дошло до противправног лишења слободе, односно када је започето такво противправно стање.

Другачије је када се ради о типичном кривичном делу које се у нашој теорији уобичајено сматра типичним деликтом стања, као што је то случај са двобрачношћу,¹¹ код којег рок застарелости почиње да тече оног дана када је лице закључило нови брак, а није битно колико ће тај „други брак“ трајати, тј. колико ће трајати стање двобрачности, при чему се формално тај други брак сматра апсолутно ништавим.

⁹ *Ibid.*

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ У ствари, иако се у нашој кривичноправној теорији двобрачност углавном сматра „типичним кривичним делом стања“, питање је да ли у таквом случају уопште, а посебно када се имају у виду и релевантни прописи породичног права, ту и настаје неко противправно стање које „траје“ одређено време, односно бар неко време. Наиме, како се „други“, односно „нови“ брак, закључен након постојећег пуноважног брака, по самом закону сматра апсолутно ништавим, такав „брак“ у ствари, формалноправно посматрано и није брак, па тада ни не настаје неко противправно стање, већ је самим моментом закључења „другог брака“ (који у смислу породичног права практично не постоји), лице учинило кривично дело двобрачности.

Никакво посебно противправно стање закључењем „другог брака“, практично ни не настаје јер према правилима породичног права постоји само онај „први и прави брак“, који је, док на неки од законом прописаних начина евентуално не престане, једини важећи, односно само је он правно стање њиме створено и релевантно у смислу породичноправних и брачних прописа. Како је други брак ништав, он практично као и да не постоји, односно као и да није постојао, што значи да његовим „закључењем“ није настало било какво правно релевантно стање, а супружник који је такав „брак закључио“ док је још увек био у „пуноважном“, односно постојећем браку, и даље је у том „првом браку“, тј. једином у правном смислу „правом браку“, док сама његова радња закључења „новог брака“, у том случају представља радњу извршења кривичног дела двобрачности.

Наиме, „према члану 33 Породичног закона, ништав је брак који је закључен за време трајања ранијег брака једног од супружника“.¹²

Судска пракса се некада колеба у вези са природом одређених кривичних дела, те их понекад сврстава у трајна кривична дела, а у ствари се ту углавном ради о продуженим кривичним делима, што може бити релевантно и са становишта рачунања рока застарелости, односно одређивања дана од којег започиње да тече тај рок. Такав је случај са кривичним делом недавања издржавања, па је тако у изреци једне првостепене пресуде наведено: „да окривљена од 03.09.2007. године па до 31.12.2009. године, способна да схвати значај свог дела и да управља својим поступцима, није давала издржавање за лице које је по закону дужна да издржава“, те је оглашена кривом за кривично дело недавања издржавања из чл. 195 КЗ. У решењу донетом у жалбеном поступку закључује се да је првостепени суд погрешно јер „како кривично дело недавања издржавања из чл. 195 КЗ није трајно кривично дело, већ је дело свршено самим пропуштањем да се издржавање да онако како је то одређено правноснажном судском одлуком, којом је установљено, те се сваком евентуално поновљеном радњом извршења према истом лицу, стичу обележја новог кривичног дела за које теку појединачни рокови застарелости“.¹³ У том случају се, по свему судећи, ради о продуженом кривичном делу недавања издржавања, које иначе не мора увек бити продужено кривично дело (иако у пракси често јесте), већ је довољно да се једном пропусти давање издржавања, па да постоји једно свршено кривично дело недавања издржавања.

Посебну варијанту трајних кривичних дела представљају *кривична дела поседовања*, тј. она кривична дела код којих се радња извршења састоји у остваривању државине над одређеним стварима, чије се поседовање начелно сматра опасним уопште (попут оружја, муниције и експлозивних средстава), или у односу на здравље самог оног ко такве ствари, односно материје поседује, односно њему блиска лица (као када се ради о поседовању опојне дроге за сопствене потребе, што је у Србији кривично дело неовлашћеног држања опојних дрога),¹⁴ или су у питању одређени комбиновани разлози, како здравствене, тако и етичке природе, попут инкриминисања допинг средстава, или се ради о разлозима етичког карактера и потреби посебне заштите малолетних лица у сфери сексуалности, али и

¹² Слободан Панов, *Породично право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2015⁶, 117.

¹³ Решење Апелационог суда у Новом Саду Кж.1 130/13 од 22. јануара 2013. године, *Билтен Апелационог суда у Новом Саду* 5/2013, „Intermex“, Београд 2013. (судска пракса на интернету).

¹⁴ Више о томе: Вељко Делибашић, *Сузбијање злоупотреба опојних дрога са становишта кривичног права*, Службени гласник, Београд 2014, 201–203.

шире, као када је у питању поседовање тзв. децје порнографије итд. Кривична дела поседовања се, у светлу теоријски уобичајене поделе на трајна и тренутна кривична дела,¹⁵ могу посматрати као веома специфична и особена.

Трајни деликти су кривична дела која не представљају само и непосредно остварење бића кривичног дела, већ се они манифестују испољавањем „трајне деликтне“ воље учиниоца, што је субјективни аспект тих деликата, који се у објективној сфери огледа у оствареном противправном стању које као такво траје одређено време, као што је то, на пример, у Немачкој случај са кривичним делом „нарушавања кућног мира“, које као свршено настаје већ са првим продором учиниоца у одређени простор, али притом, такво кривично дело „траје“ и све док учинилац борави у таквом „правом заштићеном“ простору, које је „правом заштићено“, а слично је и када се ради о кривичном делу противправног лишења слободе итд.¹⁶

Кривична дела поседовања су, по логици ствари, трајна кривична дела. То директно произлази из њихове кривичноправне природе. Поседовање се суштински састоји у остваривању државине на одговарајућој ствари у неком временском периоду, што би често био релативно дужи период времена, али би такође и државина, која је реализована у неком сасвим кратком периоду времена, већ као таква, била сасвим довољна да постоји конкретно кривично дело. Када је реч о започињању рока застарелости код таквих кривичних дела, ту се, такође, примењује опште правило, као и иначе када се ради о другим трајним кривичним делима, што значи да рок застарелости почиње да тече од оног тренутка до којег је трајало одговарајуће противправно стање, које је претходно настало и као такво постојало одређено време.

5.2.3. *Започињање рока застарелости кривичног гоњења када је за кривично дело прописано више казни, у погледу кривичних дела нечињења и у случају продуженог кривичног дела*

Уколико је за кривично дело прописано више казни, рок застарелости се одређује према најтежој од прописаних казни, а код продуженог кривичног дела рок застарелости се рачуна од предузимања радње последњег дела које улази у састав продуженог кривичног

¹⁵ У немачкој кривичноправној теорији се говори о две врсте кривичних дела која се разликују према том критеријуму, а то су: 1) трајни деликти (*Dauerdelikte*) и 2) тренутни деликти (*Zustandsdelikte*). Може се закључити да се, у ствари, тренутни деликти састоје у одређеном стању које по правилу, настаје „одмах“ и непосредно, самим тим што је остварена одређена последица, која најчешће наступа моментално, тј. „без икакве задршке“, па се стога, ту углавном ради о „последичним деликтима“.

¹⁶ Више о томе: Claus Roxin, *Strafrecht – Allgemeiner Teil*, Verlag C. H. Beck, München 2006, 330–331.

дела, док у случају кривичних дела нечињења¹⁷ рок застарелости кривичног гоњења почиње да се рачуна од престанка дужности на чињење.¹⁸

Када је реч о продуженом кривичном делу, које представља одређену кривичноправну конструкцију, односно једну врсту фикције и посебан случај привидног реалног стицаја кривичних дела, логично је да се рок застарелости рачуна од предузимања радње последњег, дакле „најновијег“ кривичног дела које је сегмент укупног („једног“) продуженог кривичног дела, али то не значи да у односу на сва поједина кривична дела која су ушла у састав продуженог кривичног дела не теку рокови застарелости који се односе на њих конкретно. То значи да ће она кривична дела у погледу којих је наступила застарелост кривичног гоњења, било апсолутна, било релативна (мада би се у пракси у тој ситуацији, по логици ствари, чешће радило о апсолутној застарелости), „испасти“ из састава продуженог кривичног дела. Ако то само по себи није довело до престанка могућности за постојање продуженог кривичног дела, онда продужено кривично дело опстаје, тј. и даље егзистира, али „скраћено“, односно „умањено“ за оно кривично дело у погледу којег је наступила застарелост кривичног гоњења.

Кривично дело у погледу којег је кривично гоњење застарело свакако не може бити предмет кривичног поступка, односно у погледу таквог кривичног дела ни иначе није могуће кривично гоњење, па се то односи како само на то „изоловано“ кривично дело, тако и на случај када је оно у саставу продуженог кривичног дела. На тај начин резонује и судска пракса, па се тако у једној одлуци закључује да се „апсолутна застарелост кривичног гоњења код продуженог кривичног дела има узимати за свако кривично дело понаособ, а не према временски последњем извршеном кривичном делу“.¹⁹ На истоветан начин је резоновала и знатно старија судска пракса, у време када продужено кривично дело уопште и није било формално дефинисано у тада важећем кривичном законодавству, па се тако закључује да „апсолутна застарелост кривичног гоњења, одвојено тече за сваку радњу која улази у састав продуженог кривичног дела“.²⁰ На исти

¹⁷ Више о нечињењу као пропуштању дужног чињења: Игор Вуковић, *Кривична дела неправог нечињења*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2013, 21–24.

¹⁸ З. Стојановић (2015), 297.

¹⁹ Решење Општинског суда у Нишу К. 467/02 и пресуда Округног суда у Нишу Кж. бр. 209/04, *Билтен судске праксе Округног суда у Нишу* 22/2006, „Inter-mex“, Београд 2013. (судска пракса на интернету).

²⁰ Пресуда Врховног суда Војводине Кж. бр. 8/91 од 22. октобра 1982, „Inter-mex“, Београд 2013. (судска пракса на интернету).

начин је резоновало и Врховни суд Србије када је закључио да „се време апсолутне застарелости кривичног гоњења рачуна засебно и одвојено за сваку радњу која улази у оквир продуженог кривичног дела“.²¹

5.2.4. *Започињање рока застарелости кривичног гоњења у неким ситуацијама повезаним са саучесништвом*

Уколико су радња извршења кривичног дела и радња саучесништва предузете у исто време, тада се, по логици ствари, уопште ни не поставља као проблем питање могућег различитог одређивања дана од којег за поједине актере кривичног дела, тј. (са)извршиоце и саучеснике у ужем смислу (подстрекаче и помагаче), започиње да тече рок застарелости кривичног гоњења.

Питање почетка застаревања кривичног гоњења поставља се у случају саучесништва у кривичном делу онда када постоји „временска удаљеност предузетих саучесничких радњи и радње главног извршиоца“.²² То је питање некада било ствар тумачења кривично-правне теорије и праксе јер се у кривичном законодавству није дефинисало да ли онда када је у питању радња саучесника која је *временски удаљена* од радње извршиоца кривичног дела, треба сматрати да рок застарелости почиње да тече уобичајено од времена извршења кривичног дела (које се везивало искључиво за радњу извршиоца) или од времена када је конкретни саучесник предузео своју (саучесничку) радњу. У тадашњој теорији је објашњавано да, иако је било могуће дати предност како једном тако и другом решењу, превагу је у кривичноправној теорији и пракси углавном односило схватање према којем, независно од општег правила нашег кривичног права по којем се као „основ за саучесништво узима лимитирана акцесорност“, за саучеснике застаревање почиње да тече од времена када је сам саучесник предузео сопствену радњу, без обзира на време када је остварена радња извршиоца.²³

Питање момента започињања рока застарелости у погледу саучесника суштински је решено тиме што је одредбама Кривичног законика Србије из 2006. године стриктно регулисано време чињења кривичног дела од стране саучесника, тако што је прописано да је саучесник кривично дело учинио у време када је радио или био дужан

²¹ Пресуда Врховног суда Србије Кж. 1235/88 од 3. марта 1989. и пресуда Окружног суда у Београду К. 191/83 од 28. јуна 1988, „Intermex“, Београд 2013. (судска пракса на интернету).

²² Више о томе: Маринка Цетинић, „Нека питања рачунања почетка застаревања кривичног гоњења“, *Архив за правне и друштвене науке* 1–2/2006, 109 и 111–116.

²³ *Ibid.*, 298.

да ради (чл. 16, ст. 2 КЗ). Такво законско решење је, иначе, сасвим логично и оправдано у контексту концепта лимитиране акцесорности саучесника која је прихваћена у нашем кривичном праву, а оно, осим тога, одговара и уобичајеној животної логици. Другачије је у законодавствима која прихватају строгу акцесорност саучесништва или у оним законодавствима код којих је, као што је то случај у немачком кривичном праву, за одговорност саучесника неопходно постојање умишљајног дела извршиоца, чиме се, у ствари, практично доспева на терен теорије о строго акцесорној природи саучесништва,²⁴ због чега је између осталог, немачко кривично право приморано и на коришћење института посредног извршилаштва.²⁵

5.3. Обуштава и прекид застарелости кривичног гоњења

Током времена у којем тече рок застарелости могуће је наступање „две ситуације, које у ствари, продужавају тај рок, а то су обуштава и прекид застарелости“.²⁶

Деловањем механизма обуштаве и прекида застарелости омогућава се да рок застарелости наставља да тече након одређеног застоја, односно „мировања“, или почне поново да тече изнова.

5.3.1. Обуштава застарелости кривичног гоњења

Одредбом чл. 104, ст. 2 КЗ утврђен је механизам обуштаве застарелости кривичног гоњења, која не тече за време за које се по закону гоњење не може отпочети или наставити.

Саме сметње које доводе, односно које би могле довести до обуштаве застарелости могу бити стварне или правне, али „наше кривично законодавство уважава само правне сметње“, попут, на пример, душевне болести учиниоца услед које се не може водити кривични поступак.²⁷ Оправданост обуштаве застарелости се огледа у томе што она спречава да дође до застарелости кривичног гоњења,

²⁴ Више о томе: Милан Шкулић, „Однос организованог криминалитета у кривичноправном смислу и саучесништва“, *НБП – наука, безбедност полиција – журнал за криминалистику и право* 3/2014, Криминалистичко-полицијска академија, 15–17.

²⁵ Лимитирана акцесорност нема у немачком кривичном праву ни изблиза онај значај који има у нашем кривичном законодавству. Из тога, између осталог, произлази и да, када се ради о саучесништву у немачком кривичном праву, рок застарелости почиње да тече од дана када је „главно дело“ (*Haupttat*) довршено, што значи да је у односу на то питање ирелевантно време деловања саучесника. Више о томе: Adolf Schönke, Horst Schröder, *Strafgesetzbuch – Kommentar*, Verlag C. H. Beck, München 2001, 1023.

²⁶ З. Стојановић (2015), 298.

²⁷ *Ibid.*

а да суштински „није ни створена могућност судског расправљања кривичног дела“.²⁸

Дејство обуставе застарелости своди се на престанак тока застарелости у периоду постојања правне сметње за кривично гоњење, што значи да претходно протекло време у којем је текао рок застарелости „опстаје“, а онда када се отклони сметња за кривично гоњење, рок застарелости наставља да тече, од момента у којем је „зауостављен“.

5.3.2. Прекид застарелости кривичног гоњења

Другачије је дејство прекида застарелости, до којег долази у *две ситуације*: 1) застарелост се прекида сваком процесном радњом која се предузима ради откривања кривичног дела или ради откривања и гоњења учиниоца због учињеног кривичног дела (чл. 104, ст. 3 КЗ), а поред тога 2) застарелост се прекида и кад учинилац у време док тече рок застарелости учини исто тако тешко или теже кривично дело (чл. 104, ст. 4 КЗ).

Механизам прекида застарелости кривичног гоњења своди се на својерсно „поништавање“ ефекта претходно протеклог времена јер сваким прекидом застарелости она почиње поново да тече (чл. 104, ст. 5 КЗ).

Под *процесном радњом* која прекида ток застарелости требало би подразумевати било коју радњу, пре свега органа поступка која је функционално усмерена на актуелно или потенцијално кривично дело, тако што би се таквом радњом могло допринети откривању кривичног дела или откривању и гоњењу „учиниоца“, односно лица у погледу којег постоји одређени процесно релевантан степен сумње да је кривично дело учинило.

Позитивно законско решење је слично ономе које је деценијама постојало у нашем кривичном праву, с обзиром на то да се као и раније, ток застарелости прекида *процесном радњом*, али је оно ипак знатно шире јер је некада (чл. 96, ст. 3 КЗ СФРЈ) било прописано да се застаревање „прекида сваком процесном радњом која се предузима ради гоњења учиниоца због учињеног кривичног дела“.²⁹

²⁸ Маринка Цетинић, „Институт застарелости у југословенском кривичном праву“, *Југословенска ревија за криминологију и кривично право (ЈРКК)* 1–2/1983, 145.

²⁹ Овде се у ствари, због дејства претпоставке невиности, може радити само о кривичном гоњењу *окривљеног*, а не и „учиниоца“, нарочито не „због учињеног кривичног дела“, као што се то наводи у цитираој одредби некадашњег КЗ СФРЈ, али је код нас и иначе сасвим уобичајено да се у Кривичном закон(ик)у, као основном извору материјалног кривичног права, практично углавном не користе термини кривичног процесног права, па се зато и овде говори о „учиниоцу“, а

То значи да нису долазиле у обзир процесне радње усмерене на откривање кривичног дела или откривање учиниоца, као што је то према садашњем законском решењу. Некада се, у време важења тог ранијег законског решења, у нашој кривичноправној теорији сматрало да процесна радња може бити основ за прекид застаревања, само када су кумулативно испуњени следећи услови: а) ако је предузета од надлежног државног органа или лица (физичког или правног),³⁰ које је овлашћено за предузимање свих или неких процесних радњи, б) уколико је предузета у циљу кривичног гоњења одређеног лица за одређено (конкретно) кривично дело, те в) ако је предузета у циљу кривичног гоњења одређеног лица за одређено (конкретно) кривично дело.³¹ Као што је већ претходно објашњено, у контексту садашњег законског решења само први од тих услова може да опстане у целом облику, док код другог и трећег услова више уопште није потребно да се ради о кривичном гоњењу *одређеног лица* нити да се процесна радња врши баш у односу на *одређено (конкретно)* кривично дело, јер се може радити како (што је исто као и раније) о процесним радњама усмереним на кривично гоњење, односно којима се реализује кривично гоњење, али могу бити у питању и процесне радње чији је циљ откривање кривичног дела и учиниоца. То је знатно шире законско решење, али оно ипак не сме у пракси бити схваћено прешироко јер би онда свака, чак и рутинска активност, пре свега полиције, чији је основни циљ, па и сама сврха постојања и деловања, баш откривање кривичних дела, могла да се сматра радњом којом се прекида застарелост кривичног гоњења, а што би практично могло да обесмисли целокупан механизам прекида тока застарелости кривичног гоњења.

Поставља се питање које су процесне радње подобне да доведу до прекида застарелости у контексту садашњег система јавно-тужилачке истраге, којој претходи предистражни поступак, те могућности и за непосредно оптужење, као и с обзиром на позитивно законско решење према којем се истрага не води у погледу кривичних дела за која се гони у скраћеном поступку. Не треба заборавити да је

не о „окривљеном“. Слични примери постоје и у позитивном Кривичном законнику Србије, док се другачије поступа у неким другим законодавствима, као што се може уочити у претходно објашњеним примерима из немачког Кривичног законика (*StGB*), чије одредбе често садрже и одговарајућу кривичнопроцесну терминологију.

³⁰ У ствари, овде би се, пре свега, радило о надлежном државном органу, а под физичким или правним лицем које је овлашћено за предузимање одређених процесних радњи треба подразумевати искључиво одређене категорије „неофицијелних“ овлашћених тужилаца, тј. приватног тужиоца и оштећеног као тужиоца, као и оштећеног у кривичном поступку који се водио по захтеву јавног тужиоца.

³¹ Група аутора, *Коментар Кривичног закона СФРЈ* (ред. Н. Срзентић), Савремена администрација, Београд 1986, 366.

основни услов да се ради о *процесним радњама*. То би начелно могле да буду радње како јавног тужиоца и кривичног суда, тако и полиције када се ради о откривању кривичног дела и учиниоца, али само када су у питању радње које се *могу сматрати процесним радњама*, што значи да спадају у домен права, дужности и овлашћења надлежних органа поступка или одређених категорија овлашћених тужилаца и потенцијалног тужиоца (приватни тужилац, оштећени као тужилац и оштећени као могући тужилац), те да се притом врше у одређеној процесној форми.

Следеће процесне радње су начелно подобне да доведу до прекида застарелости кривичног гоњења: 1) радње које имају одређени начелни доказни значај, а ту спадају све доказне радње прописане Закоником о кривичном поступку, како опште доказне радње, тако и посебне доказне радње; 2) радње којима се обезбеђују процесни услови за вршење доказних радњи, где спада и позивање одређених лица која имају право да присуствују одређеним доказним радњама, а то могу бити и одређене радње процесне принуде, којима се, осим обезбеђивања присуства одређених лица, могу остваривати и други процесни циљеви, попут наредбе за довођење окривљеног, задржавање осумњиченог у предистражном поступку, забране прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем, као и забране посеђивања одређених места, забрана напуштања боравишта, одређивања јемства, забране напуштања стана, те одређивања притвора у кривичном поступку, као и предузимања у одређеним процесним формама других мера којима се обезбеђује присуство одређених лица, а ту би у ширем смислу спадало и издавање потернице за окривљеним који се крије или је у бекству, 3) радње које представљају манифестацију начела акузаторности, где спада подношење оптужних аката или предлога оштећеног за кривично гоњење, као и друге процесне активности овлашћених тужилаца, 4) радње којима се омогућава ток кривичног поступка, те његово „стадијумско кретање“, попут доношења наредбе јавног тужиоца о спровођењу истраге, позивања лица чије је присуство обавезно или потребно на припремно рочиште и на главни претрес, као и све процесне радње којима се омогућава одржавање главног претреса, његов ток, прекид, одлагање итд., као и 5) радње органа поступка усмерене на захтевање међународне кривичноправне помоћи, што се односи само на такве радње (попут издавања замолнице), домаћег органа поступка, било јавног тужиоца, било суда, а не и радње које приликом пружања међународне правне помоћи у кривичним стварима предузме страни орган. У том је погледу још увек актуелно и схватање наше старије теорије по којем „процесне радње предузете од органа стране државе, немају утицаја на ток застаревања“.³²

³² *Ibid.*, 368.

Радње које врше кривичнопроцесни субјекти у функцији одбране, а то су окривљени који је изворно странка у кривичном поступку, тј. једна од странака и бранилац који му пружа стручну помоћ, без обзира на то што најчешће имају својство процесних радњи, нису радње које су подобне да доведу до прекида застарелости кривичног гоњења јер се, с обзиром на положај одбране у кривичном поступку и начелни циљ радњи које врше субјекти у функцији одбране, такве радње свакако не могу сматрати радњама које се врше ради откривања кривичног дела или ради откривања и гоњења учиниоца због учињеног кривичног дела. То се односи и на елементе тзв. паралелне истраге одбране у оквиру јавнотужилачке истраге и на радње које врши стручни саветник којег је ангажовала одбрана.

По логици ствари се само оне радње које се предузимају у одређеној *процесној форми* могу сматрати „процесним радњама“, што начелно из те категорије искључује све чисто *оперативне полицијске радње*, попут прикупљања обавештења од грађана (тзв. информативни разговор), прегледа превозних средстава, путника и пртљага, предузимања мера у вези са утврђивањем истоветности лица и предмета; расписивања потраге за лицем и предметима за којима се трага итд. Израз „процесна радња“ је у ствари исто што и *кривичнопроцесна радња*, што је један од основних појмова кривичног процесног права у оквиру којег се кривичнопроцесне радње дефинишу као „Закоником о кривичном поступку уређене делатности кривичнопроцесних субјеката који су надлежни или овлашћени да их врше, захваљујући чему ти субјекти остварују своја права и дужности у кривичном поступку, а у циљу утицања на његово започињање, одвијање или окончање, те остваривање одређених процесних и правних ефеката, ради доношења одговарајућих одлука у кривичном поступку“.³³ С обзиром на њихов садржај, те њихово процесно и правно дејство, кривичнопроцесне радње могу да се поделе на следеће врсте: 1) радње потенцијалне и актуелне процесне принуде, 2) доказне радње, 3) радње одлучивања и 4) доставне радње.³⁴

Некада се изричито сматрало да радње које би предузели „органи унутрашњих послова“ (полиција) пре отпочињања кривичног поступка ради откривања кривичног дела и проналажења његовог учиниоца немају карактер процесних радњи и не изазивају прекид застаревања.³⁵ То схватање је и сада у основи прихватљиво, али само када се ради о радњама полиције које се не могу сматрати процесним радњама, а то су све *оперативне радње*, док у случајевима

³³ Милан Шкулић, Татјана Бугарски, *Кривично процесно право*, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад 2015, 325.

³⁴ Милан Шкулић, *Кривично процесно право*, ЦИД, Подгорица 2012, 306.

³⁵ Група аутора, 366.

када полиција врши процесне радње у предистражном поступку треба сматрати да се таквим радњама прекида застаревање кривичног гоњења. Ту би спадале радње попут претресања стана, других просторија и лица, било без наредбе, када је за то испуњен потребан законски услов, било са наредбом суда, када се полицији повери да такву радњу спроведе, вршење увиђаја под одређеним условима, привремено одузимање предмета, саслушање осумњиченог у предистражном поступку итд.

Подношење *кривичне пријаве* не представља процесну радњу овог типа, тј. радњу која би могла довести до прекида застарелости, већ би то била само одређена официјелна активност јавног тужиоца који поступа поводом примљене кривичне пријаве, односно полиције, када она по захтеву јавног тужиоца врши одређене радње проверавања у односу на наводе садржане у кривичној пријави, што се у пракси практично своди на прикупљање потребних обавештења. Међутим, као што је претходно већ објашњено, и овде важи начелно правило да такав карактер не могу имати оперативне радње полиције (попут, на пример, прикупљања обавештења од грађана), већ само оне радње полиције које се врше у одређеној процесној форми, а то су пре свега радње чији исход и резултати начелно могу имати доказни кредибилитет.

Сама кривична пријава није оптужни акт, нити радња подношења кривичне пријаве може да се сматра процесном радњом, јер у моменту подношења кривичне пријаве ни нема поступка нити је, по правилу, већ започето кривично гоњење јер се у ЗКП-у из 2011. године разликује моменат отпочињања кривичног гоњења од тренутка када се сматра да је отпочео кривични поступак. То значи да би се процесним радњама које прекидају ток застарелости могле сматрати и радње из предистражног поступка које предузимају јавни тужилац и полиција, а усмерене су на откривање кривичног дела или откривање учиниоца, јер су такве радње према самом ЗКП-у садржина кривичног гоњења, чак и када се сматра да није започео кривични поступак. Процесне радње су, као што је објашњено, и радње које се врше након подношења кривичне пријаве, а пре започињања кривичног поступка, али само подношење кривичне пријаве по себи није процесна радња већ је то радња којом се надлежном органу, а то је јавни тужилац, само *иницира* предузимање одређених процесних радњи поводом кривичне пријаве и у вези са кривичним делом које је предмет пријаве.

С обзиром на то да би могућност обуставе и прекида застарелости могла практично да доведе до тога да се институт застарелости не примењује, предвиђен је институт *апсолутне застарелости* кривичног гоњења,³⁶ која наступа у сваком случају када протекне

³⁶ З. Стојановић (2015), 298.

двоструко време које се по закону тражи за застарелост кривичног гоњења (чл. 104, ст. 6 КЗ).

6. НЕЗАСТАРЕВАЊЕ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ПОЛНЕ СЛОБОДЕ УЧИЊЕНИХ ПРЕМА МАЛОЛЕТНИМ ЛИЦИМА

Законом о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима прописан је низ посебних правила у односу на опште кривичноправне прописе.³⁷ Како се у уводним одредбама тог закона наводи, њиме се прописују посебне мере које се спроводе према учиниоцима кривичних дела против полне слободе извршених према малолетним лицима одређеним у самом том закону,³⁸ те уређује вођење посебне евиденције лица осуђених за та кривична дела (чл. 1 ЗПМ), док је сврха тог закона да се учиниоци кривичних дела против полне слободе извршених према малолетним лицима спрече да врше та дела (чл. 2 ЗПМ).

Под учиниоцима тих кривичних дела подразумевају се искључиво пунолетна лица јер је самим законом искључена његова примена у односу на малолетнике као учиниоце таквих кривичних дела (чл. 3, ст. 2 ЗПМ). Законом о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима прописано је, између осталог, и да за одређена кривична дела учињена према малолетним лицима кривично гоњење и извршење казне не застаревају (чл. 5).

³⁷ Како је наслов овог закона веома дугачак (*Службени лист РС*, бр. 32/2013), у даљем тексту ће се користити скраћеница *ЗПМ*. Тај закон, иначе у јавности познат као тзв. Маријин закон јер је непосредан повод за његово доношење био један трагичан догађај, односно злочин учињен према детету, има у правнотехничком смислу бројне слабости, није адекватно и суштински уклопљен у кривичноправни систем, а низ његових одредби није практично примењив и, нажалост, тај је закон више плод настојања да се умири јавност, згрожена једним трагичним догађајем, али и другим кривичним делима те врсте, која су доживела (пре)велику медијску пажњу, најчешће на крајње сензационалистички начин, понекад понижавајући и за саме жртве.

Практично и сам тзв. Маријин закон, без обзира на „добре намере“, које би се могле сматрати основним елементом његовог *ratio legis*-а, у основи је вид реаговања законодавца у оквиру деловања једног ширег друштвеног феномена који је у криминологији познат као „морална паника“, што је превод термина који је изворно формулисан на енглеском језику и није сасвим адекватан са становишта значења како именице „морал“ те атрибута „морална“, тако и речи „паника“ у српском језику, али је већ постао прилично устаљен и код нас. Више о тзв. моралној паници: F. E. Hagan, *Introduction to Criminology – Theories, Methods and Criminal Behavior*, 6th Edition, Sage Publications, Thousand Oaks, California 2008, 450.

³⁸ Више о кривичним делима против полне слободе: Зоран Стојановић, Наташа Делић, *Кривично право – посебни део*, Правни факултет Универзитета у Београду и Правна књига, XIV издање, Београд 2013, 71–93.

У кривична дела у погледу којих кривично гоњење ни извршење казне не застаревају када су учињена према малолетним лицима, спадају (чл. 3 ЗПМ): 1) силовање (чл. 178, ст. 3 и 4 КЗ); 2) обљуба над немоћним лицем (чл. 179, ст. 2 и 3 КЗ); 3) обљуба са дететом (чл. 180 КЗ); 4) обљуба злоупотребом положаја (чл. 181 КЗ); 5) недозвољене полне радње (чл. 182 КЗ); 6) подвођење и омогућавање вршења полног односа (чл. 183 КЗ); 7) посредовање у вршењу проституције (чл. 184, ст. 2 КЗ); 8) приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију (чл. 185 КЗ); 9) навођење малолетног лица на присуствовање полним радњама (чл. 185а КЗ); те 10) искоришћавање рачунарске мреже или комуникације другим техничким средствима за извршење кривичних дела против полне слободе према малолетном лицу (чл. 185б КЗ).

Није сасвим јасан *ratio legis* сврставања свих кривичних дела против полне слободе учињених према малолетним лицима у категорију кривичних дела која не застаревају,³⁹ иако свакако није спорно да малолетна лица начелно заслужују највиши ниво кривичноправне заштите, а нарочито када се ради о кривичним делима против полне слободе за која је, између осталог, карактеристично и да изазивају изузетно висок ниво секундарне виктимизације. Међутим, то у пракси некада може бити скопчано и са великим озбиљним проблемима, нарочито у сфери доказивања, што би, у ствари, могло да буде веома трауматично често и за оштећене тим кривичним делима.⁴⁰

³⁹ Наиме, без обзира на то што кривична дела против полне слободе и иначе, а нарочито када су учињена према деци и уопште малолетним лицима, имају један изразито одуран и „згражавајући“ карактер, те су гнусна по својој природи, ипак не може бити спорно да малолетна лица могу бити и жртве неких тежих кривичних дела, у погледу којих иначе, по општим правилима, кривично гоњење може да застари, као што је то, на пример, случај са убиством.

Умишљајно лишавање живота детета је тешко убиство (чл. 114, тач. 7 КЗ), за које је прописана казна од најмање десет година или затвор од тридесет до четрдесет година, а кривично гоњење за такво кривично дело може да застари, док, на пример, кривично гоњење за кривично дело недозвољене полне радње (некадашње блудне радње) никада не застарева ако је учињено према малолетном лицу.

⁴⁰ Извесно је да ће потенцијални доказни проблеми те врсте бити и значајно већи кад наш законодавац усклади у области кривичних дела против полне слободе кривично законодавство Србије са чланом 36 Истанбулске конвенције, којим се захтева инкриминисање не само принудне обљубе, већ и свих других облика обљубе и са њом изједначеног чина, без пристанка пасивног субјекта. Више о томе: Зоран Стојановић, „Усаглашавање Кривичног законика Србије са Истанбулском конвенцијом“, зборник Удружења јавних тужилаца Србије *Доминантни правци развоја кривичног законодавства и друга актуелна питања у правном систему Србије*, Копаоник 2016, 9–29, и Зоран Стојановић, „Силовање без принуде: усаглашавање КЗ Србије са чланом 36 Истанбулске конвенције“, *НБП – наука, безбедност полиција – журнал за криминалистику и право* 1/2016, Криминалистичко-полицијска академија, Београд 2016, 1–23.

Наиме, како таква кривична дела никада не застаревају, а гоне се по службеној дужности, могуће је замислити и ситуацију да након више деценија неко (можда и сасвим малициозно, било према осумњиченом, било у односу на оштећеног) поднесе кривичну пријаву против неког лица, које тада може бити чак и у позном животном добу, те га „оптужи“ да је учинио неко такво кривично дело према малолетном лицу, које ће тада такође бити увелико пунолетно, а можда имати и поприлично година. Лако је замислити колико би било тешко, практично у већини случајева немогуће прикупити релевантне доказе и уопште разјаснити такав случај, а то би често било скопчано са великим непријатностима, не само за таквог осумњиченог, већ и за оштећеног.

Обрнуто, ако би неки оштећени после протека дужег времена и након што је већ увелико постао пунолетан, поднео кривичну пријаву за кривично дело те врсте учињено према њему док је био малолетан (независно од мотива за подношење такве пријаве, те чак и без обзира на то да ли је пријава истинита или лажна), такво кривично дело би често због протека времена било скоро немогуће доказати, односно доказивање би се у пракси најчешће сводило на „реч против речи“, што је увек својеврсна „ноћна мора“ за службене актере кривичног поступка, пре свега јавног тужиоца и суд, али и полицију у предистражном поступку.

7. ОПШТИ ЕФЕКАТ ЗАСТАРЕЛОСТИ КРИВИЧНОГ ГОЊЕЊА У ПРАВНОМ СИСТЕМУ И ЊЕНО ДЕЈСТВО У КРИВИЧНОПРОЦЕСНОМ СМИСЛУ

Застарелост кривичног гоњења представља *трајну и неотклониву процесну сметњу*. То значи да када је у односу на конкретно кривично дело наступила застарелост кривичног гоњења, кривични поступак не може да започне у односу на конкретно лице које би се теретило за то кривично дело, или већ започети кривични поступак мора да се на одговарајући начин оконча онда када се констатује да је наступила застарелост кривичног гоњења у погледу кривичног дела које је предмет конкретног кривичног поступка.

Одлуке било кривичног суда (решење о обустави кривичног поступка или пресуда којом се оптужба одбија), било јавног тужиоца (решење о одбацивању кривичне пријаве или наредба о обустави истраге), донесене онда када је констатовано да је наступила застарелост кривичног гоњења, не заснивају се на оцени органа поступка, тј. јавног тужиоца или кривичног суда, да је кривично дело учињено или да није учињено, да има или да нема доказа у прилог постојања

или непостојања противправног дела које је законом прописано као кривично и кривице лица које је за то дело окривљено/оптужено, већ произлазе из немогућности да се о тим питањима уопште и расправља јер је наступило деловање трајне процесне сметње.

У правном систему, с обзиром на деловање других не само кривичнопроцесних, већ и уставних механизма, као што је претпоставка невиности (чл. 34, ст. 3 Устава Србије и чл. 3, ст. 1 Законика о кривичном поступку), из које произлази апсолутна немогућност да се учиниоцем сматра лице у погледу којег чињеница да је учинио кривично дело није утврђена правноснажном одлуком суда, одлука којом је утврђено да је кривично гоњење застарело, а када је реч о суду, то може бити било решење о обустави кривичног поступка, било одбијајућа пресуда, значи да се такво лице у смислу кривичног права не може сматрати учиниоцем кривичног дела. У једном уобичајеном животном смислу то не значи да кривично дело заиста није учињено, али се оно формално не може у кривичноправном смислу приписати конкретном лицу, које је у формалноправном смислу „остало“ невино, тј. самим тим што није дошло до правноснажне одлуке суда (попут пресуде којом се оптужени оглашава кривим) то лице, односно некадашњи окривљени или оптужени, не може се сматрати учиниоцем конкретног кривичног дела.

О постојању застарелости кривичног гоњења, као и о било којој другој процесној сметњи за вођење кривичног поступка, суд води рачуна по службеној дужности и независно од предлога/приговора било које странке, односно другог субјекта кривичног поступка, увек када кривични суд констатује да је наступила застарелост кривичног гоњења, он *ex officio* мора да донесе одговарајућу одлуку (врста одлуке зависи од фазе кривичног поступка), којом се из тог разлога кривични поступак окончава.

С обзиром на то да суд није мериторно решио предмет кривичног поступка јер то због наступања трајне процесне сметње није ни могао, у неким ситуацијама чињеница да се лице у кривичноправном смислу не може сматрати учиниоцем кривичног дела не искључује могућност да се њему припишу ефекти учињеног противправног дела које је у закону прописано као кривично дело, тј. да се он сматра, на пример, виновником штете која је настала услед таквог дела, али се то, ако постоји одређени правни основ, не може решавати на нивоу кривичног права и кривичног поступка већ у неком другом поступку, попут, на пример, парничног поступка. Наравно, то је тада начелно знатно теже него када је претходно правноснажном судском одлуком утврђено да је конкретно лице учинило кривично дело, када сама таква одлука кривичног суда (попут правноснажне осуђујуће пресуде, што је најчешће) има одговарајући формални значај и пот-

пуно онемогућава доказивање супротног, што значи да не може, на пример, парнични суд да доказује да конкретно лице није учинило кривично дело, ако је то претходно већ утврђено правноснажном одлуком кривичног суда.

Међутим, и поред тога, парнични суд, односно било који други облик мериторног одлучивања у релевантном поступку, попут, на пример арбитражног суда, може и онда када нема правноснажне одлуке кривичног суда да је одређено лице учинило кривично дело, а нарочито онда када таква одлука није могла бити донесена због наступања застарелости кривичног гоњења као трајне процесне сметње, утврђивати да постоји, не кривичноправни, већ неки други облик одговорности конкретног лица за последице које су наступиле учињеним делом које, иначе, има противправни карактер и садржи обележја кривичног дела прописана законом.

7.1. Однос застарелости и теоријске поделе на мериторне и формалне пресуде, односно одлуке органа поступка

У теоријском смислу се, прилично уобичајено, пресуде деле на две основне врсте:⁴¹

1) *мериторне* пресуде, које се одликују тиме да се њима решава суштинско питање (не)постојања, тј. постојања или непостојања, односно доказаности или недоказаности кривичног дела и одговорности (кривице) за дело које је противправно и законом прописано као кривично дело, као и питање избора кривичне санкције, односно одлуке о ослобађању од казне (када су за то испуњени законски услови), ако је суд нашао да је окривљени учинио кривично дело, те

2) *формална* пресуда, када се суд уопште не упушта у решавање проблематике (не)постојања кривичног дела и одговорности (кривице) за противправно дело које је законом прописано као кривично дело јер је установио постојање одређених трајних процесних (формалних) сметњи за суштинско одлучивање о предмету кривичног поступка.

Према тој подели мериторне пресуде су ослобађајућа и осуђујућа пресуда, док је одбијајућа пресуда формална јер је заснована на формалноправном констатовању да постојање одређене трајне процесне сметње неотклоњиво онемогућава мериторно решавање предмета кривичног поступка. Типична таква трајна процесна сметња је наступела застарелост кривичног гоњења.

⁴¹ Више о томе: Милан Шкулић, *Кривично процесно право*, осмо измењено и допуњено издање, Правни факултет Универзитета у Београду и Службени гласник, Београд 2015, 403.

У пракси суд и онда када одговарајућу одлуку, попут пресуде којом се оптужба одбија, доноси због застарелости кривичног гоњења, може бити интимно уверен у кривицу оптуженог у погледу којег је кривично гоњење застарело, али он то не сме показати, те је и стога, између осталог, у Законику о кривичном поступку прописано да се приликом образлагања такве пресуде суд мора ограничити само на објашњење разлога за њено доношење, тј. констатовање да постоји трајна процесна сметња, а без залажења у проблематику постојања или непостојања кривичног дела у конкретном случају.

Уколико је застарелост кривично гоњења наступила пре започињања главног претреса, предмет кривичног поступка се решава доношењем решења о обустави кривичног поступка, а ако је до застарелости дошло онда када је већ започет главни претрес, то је разлог за доношење пресуде којом се оптужба одбија, тј. одбијајуће пресуде. Ефекат је исти, са становишта правног система, на такве одлуке суда се односи начело *ne bis in idem* када постану правноснажне, тј. окривљени се не може поново гонити за исто кривично дело, а он се и иначе не може гонити због наступања апсолутне застарелости кривичног гоњења.

Иако се решења о обустави теоријски не деле на мериторна и формална, као што је то претходно објашњено у погледу пресуда, и она се могу заснивати на мериторним разлозима, попут констатовања да дело које је у питању уопште није кривично дело, или на формалним разлозима, као што је то случај са застарелошћу кривичног гоњења, када се само констатује да је она наступила, те да то представља трајну процесну сметњу за кривично гоњење.

Ако би се јавном тужиоцу у погледу кривичног дела за које се гони по службеној дужности поднела кривична пријава, а он констатује да је наступила застарелост кривичног гоњења, то би био разлог за доношење решења о одбацивању такве кривичне пријаве, тј. тада јавни тужилац не би ни започињано кривично гоњење.

Иако решење о одбацивању кривичне пријаве, за разлику од правноснажног решења о обустави кривичног поступка, односно правноснажне пресуде (у овом случају, тј. када се ради о застарелости кривичног гоњења – одбијајуће пресуде), нема дејство у смислу начела *ne bis in idem*, ни тада, наравно, не би могло доћи у обзир поновно кривично гоњење за такво кривично дело, уколико је наступила апсолутна застарелост кривичног гоњења.⁴²

⁴² Више о томе: Милан Шкулић, „Начело опортунитета кривичног гоњења и (не)деловање начела *ne bis in idem*“, *Правни информатор – стручно-информативни часопис* 10, „Intermex“, Београд октобар 2015, 19–20.

8. ПОГРЕШНО СВРСТАВАЊЕ ЗАСТАРЕЛОСТИ КРИВИЧНОГ ГОЊЕЊА МЕЂУ АПСОЛУТНО БИТНЕ ПОВРЕДЕ ОДРЕДАБА КРИВИЧНОГ ПОСТУПКА

Жалбени основи су Закоником о кривичном поступку формулисани општи разлози из којих се жалбом може побијати, односно процесноправно нападати пресуда, те на којима се у садржинском смислу жалба може начелно заснивати.⁴³

Постоје две основне врсте жалбених основа: 1) жалбени основи *правног карактера*, који представљају одговарајуће правне аномалије пресуде, и 2) жалбени основи *фактичког карактера*, који се свode на одређене чињеничне грешке садржане у пресуди. У оба та случаја израз „аномалије“ или „грешке“ треба схватити условно јер је реч о грешкама са становишта подносиоца жалбе, као и према законској терминологији, а тек ће другостепени суд, у жалбеном поступку, својом одлуком констатовати да ли су оправдане тврдње изнесене у жалби, односно да ли у конкретном случају заиста постоје одређене правне или чињеничне аномалије побијане пресуде.⁴⁴

Постоје две основне врсте жалбених основа који су *правног карактера*: 1) повреде *кривичнопроцесног* карактера – битне повреде одредаба кривичног поступка; 2) повреде *кривичноправног материјалног* карактера, у које спадају: а) повреде *кривичног закона* и б) повреде које се односе на *одлуке* донесене у кривичном поступку, односно произишле из њега. Жалбени основ *фактичког карактера* јесте погрешно или непотпуно утврђено чињенично стање. То значи да се жалба може изјавити због неког од следећих опционо прописаних законских разлога: 1) битне повреде одредаба кривичног поступка; 2) повреде кривичног закона; 3) погрешно или непотпуно утврђеног чињеничног стања; те 4) одлуке о кривичним санкцијама и о другим одлукама.

Нису све повреде одредаба кривичног поступка релевантне. Само су најозбиљније кривичнопроцесне повреде, тј. повреде са одређеним степеном релевантности, разлог за жалбу и оне се у Законнику означавају као *битне повреде одредаба кривичног поступка*.

Према критеријуму *дејства одређене битне повреде*, оне се деле на *две врсте*: а) *апсолутно битне* повреде одредаба кривичног поступка и б) *релативно битне* повреде одредаба кривичног поступка.

⁴³ Више о томе: М. Шкулић, *Кривично процесно право* (2015), 418–419.

⁴⁴ Сам законодавац говори о *повредама* кривичног закона, односно *повредама* одредаба кривичног поступка итд., што значи да се и у *законско-термиолошком смислу* може говорити о одговарајућим „аномалијама“ пресуде која се побија жалбом.

Апсолутно битне повреде одредаба кривичног поступка су оне повреде процесних одредаба код којих се не захтева да између повреде одређене законске одредбе и одговарајуће штетне последице у пресуди, попут њене незаконитости или неправилности, мора бити манифестована нека посебна каузална веза, већ је довољно да се утврди таква повреда па да се то аутоматски одрази на процесну судбину побијане „пресуде“, која је проистекла из тако учињене повреде. Када се утврди таква повреда одредаба Законика, аутоматски се сматра да пресуда која је проистекла из ње никако не може бити ваљана, те не може процесно опстати у таквом облику. То, у ствари, значи да се овде каузална веза између такве повреде и незаконитости, односно неправилности пресуде – *апсолутно претпоставља*, па се самим тим не мора ни посебно утврђивати, односно објашњавати. Није могуће тврдити да је пресуда заснована на таквој повреди, упркос учињеној повреди процесних законских одредаба, ипак законита и правилна, већ учињена повреда такве врсте, по аутоматизму, у сваком случају доводи до правне неваљаности пресуде донесене у кривичном поступку у оквиру којег је учињена конкретна апсолутно битна повреда одредаба кривичног поступка.

Апсолутне битне повреде одредаба кривичног поступка стриктно и *таксативно* се набрајају у самом Законнику, и то на *лимитативан начин*, што значи да се у категорију таквих повреда никада не може подвести било која друга повреда процесних одредаба, осим оних које су у самом Законнику означене као такве.

Релативно битне повреде одредаба кривичног поступка су оне повреде код којих између повреде одређене законске одредбе и одговарајуће штетне последице у пресуди мора да постоји *узрочно-последична веза*, тако да се у сваком случају мора утврдити да је конкретна повреда неке одредбе Законика о кривичном поступку била узрок одређене процесне консеквенце: 1) у виду незаконитости или неправилности у пресуди, тј. уопште у пресуђењу, или 2) у односу на могућност да се уопште испита законитост и правилност пресуде, односно 3) у погледу тога да ли је или није очигледно да би и без конкретног правно неваљаног доказа била донесена иста пресуда. У том случају, такве процесне грешке, попут незаконитости или неправилности у пресуди, *последица* су повреде одређене одредбе Законика, која је њихов *узрок*. То истовремено значи и да није свака повреда било које одредбе Законика релевантна, већ само она која је била од релевантног процесног утицаја, а то питање оцењује другостепени суд у сваком конкретном случају руководећи се начелом слободне оцене доказа и на темељу свог слободног уверења. Таква је повреда релевантна само ако суд утврди одговарајућу актуелну или потенцијалну *каузалну везу* између ње као узрока и одређене релевантне последице проистекле из учињене повреде. То такође значи

и да се релативно битне повреде одредаба кривичног поступка не набрајају у потпуности на таксативан и лимитативан начин, попут апсолутно битних повреда одредаба кривичног поступка, већ се Законик дају само одговарајући *опити параметри* када се одређене повреде одредаба кривичног поступка могу сматрати битним.

Као *прва апсолутно битна повреда одредаба кривичног поступка* дефинисана је повреда која се односи на *кривично гоњење* – ако је наступила застарелост кривичног гоњења или је гоњење искључено услед амнестије или помиловања или је ствар већ правноснажно пресуђена, или постоје друге околности које трајно искључују кривично гоњење (чл. 438, ст. 1, тач. 1 ЗКП). То је сасвим погрешно, како у правнотехничком, тако и у суштинском смислу.⁴⁵ Наиме, док је такав разлог био повреда кривичног закона (као што је код нас било деценијама у свим раније важећим законима/законима о кривичном поступку), он је био формулисан као *повреда кривичног закона* у погледу *питања* – *да ли има околности које искључују кривично гоњење, а нарочито да ли је наступила застарелост кривичног гоњења или је гоњење искључено услед амнестије или помиловања, или је ствар већ правноснажно пресуђена* (чл. 369 ЗКП/2001). Таква формулација је била логична јер је из ње произлазило да суд може погрешити у *оба смера* – било да донесе пресуду сматрајући погрешно да постоји нека околност која трајно искључује кривично гоњење, а она, у ствари, не постоји, било да не донесе одбијајућу пресуду, погрешно оцењујући да нема околности која трајно спречава кривично гоњење, а она, у ствари, постоји.

Иако се ту ради о *трајним процесним сметњама*, што „звучи“ као да представља искључиво кривичнопроцесни институт, боље је када се таква повреда сврстава у повреду кривичног закона него у повреду одредаба кривичног поступка, а коначно, застарелост се и регулише кривичним законом. Међутим, овде није проблем само у сврставању такве повреде међу повреде процесног или материјалног кривичног права, већ у погрешној формулацији, због које практично није могуће донети одбијајућу пресуду (дакле, ни онда када свакако постоји конкретан законски разлог за то), због постојања трајних процесних сметњи, а да се тиме „аутоматски“ не учини апсолутно битна повреда кривичног поступка, што је и више него апсурдно.⁴⁶

⁴⁵ Више о томе: Милан Шкулић, Горан Илић, *Нови Законик о кривичном поступку Србије – Репформа у стилу „један корак напред – два корака назад“*, Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије, Правни факултет Универзитета у Београду и Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд 2012, 102–103.

⁴⁶ Више о томе: Милан Шкулић, Горан Илић, *Нови Законик о кривичном поступку Србије – Како је пропала реформа – шта да се ради?*, Удружење јавних

У пракси то, тј. таква грешка законодавца, ипак, вероватно неће доводити до озбиљн(и)х проблема јер се може претпоставити да пресуду донету због околности које трајно искључују кривично гоњење (иако се ту формално увек ради о апсолутно битној повреди одредаба кривичног поступка) нико у пракси неће ни побијати жалбом, па ће она, по правилу, пасивно постајати правноснажна.⁴⁷ Наиме, оптужени и бранилац ни иначе немају правни интерес да улажу жалбу против такве пресуде, а претпоставка је да то неће чинити ни савесни јавни тужиоци, али се овде ипак ради о тешко објашњивом не само правнотехничком, већ и суштинском пропусту законодавца.

9. ОСНОВНО КРИВИЧНОПРОЦЕСНО ДЕЈСТВО ЗАСТАРЕЛОСТИ КАО РАЗЛОГА КОЈИ ОНЕМОГУЋАВА МЕРИТОРНО РЕШАВАЊЕ ПРЕДМЕТА КРИВИЧНОГ ПОСТУПКА

Застарелост кривичног гоњења представља *трајну процесну сметњу*. Та сметња је *апсолутног карактера*, те је по својој процесној природи *неотклоњива*. Она када једном наступи, више не може да буде искључена на било који начин. Кривично дело у погледу којег је наступила застарелост кривичног гоњења више се не може решавати као предмет кривичног поступка.

Наступела застарелост кривичног гоњења, самим тим што представља трајну процесну сметњу да конкретно кривично дело буде предмет кривичног поступка, апсолутно *онемогућава кривични суд да мериторно реши тај предмет*.

Кривични суд се, онда када је застарелост кривичног гоњења наступила, што се своди на протек одређеног времена од дана извршења кривичног дела, мора стриктно *ограничити* само на констатовање да је дошло до застарелости кривичног гоњења, те се то

тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије и Немачка фондација за међународну правну сарадњу (IRZ), Београд 2012, 97–98.

⁴⁷ Овде се примарно мисли на *формалну правноснажност пресуде*, према уобичајеном схватању у нашој кривичнопроцесној теорији, а у немачкој кривичнопроцесној теорији се формална и материјална правноснажност нешто другачије објашњавају, па се тако наводи: „Појмовима формална и материјална правноснажност се описују различита дејства пресуде. Формална правноснажност означава немогућност побијања (‘ненападивост’), једне одлуке у оквиру истог процеса (*завршно дејство*), што је повезано и са извршношћу пресуде када се за то стекну услови (*извршно дејство*). Материјална правноснажност подразумева да се ствар која је правноснажно већ пресуђена, не може још једном у неком другом поступку решавати, јер је право на жалбу већ искоришћено (*ограничавајуће дејство*).“ Више о томе: Claus Roxin, Bernd Schünemann, *Strafverfahrensrecht*, Verlag C. H. Beck, München 2012²⁷, 436.

манифестује доношењем одговарајуће одлуке суда – решења о обустави кривичног поступка ако главни претрес још није започео, односно пресуде којом се оптужба одбија, уколико је главни претрес већ започео. Осим тога, у поступку оптужења (*судска контрола оптужнице*), због застарелости кривичног гоњења може се донети и *решење о одбијању оптужбе*, што ће ванпретресно веће учинити када испитује оптужницу јавног тужиоца поднесену без спровођења истраге или приватну тужбу (чл. 339, ст. 1 ЗКП).

Кривични суд, онда када је наступила застарелост кривичног гоњења, практично дефинитивно губи могућност да расправља о било којем мериторном питању, односно питању постојања или непостојања доказа у прилог констатацији да је учињено дело које је противправно и законом прописано као кривично дело, те постојања или непостојања кривице за такво дело лица, тј. окривљеног/оптуженог, које се на нивоу одређеног степена сумње за њега теретило.

Иако кривични суд дефинитивно губи прилику да мериторно реши предмет кривичног поступка онда када је наступила застарелост кривичног гоњења, то ипак начелно не значи да се одговарајући други ефекти кривичног дела у погледу којег је застарелост кривичног гоњења наступила, попут, на пример, настале штете услед противправне радње не могу решавати у другој врсти поступка (попут, на пример, парничног поступка), али је, наравно, тада знатно теже доказати одговорност конкретног лица него да је он претходно правноснажно осуђен, тј. оглашен кривим за кривично дело, услед чијег је извршења наступила одређена правно релевантна последица, попут настале штете.

Треба имати у виду да наступела застарелост кривичног гоњења обавезује не само кривични суд на претходно објашњен начин, већ и остале службене актере кривичног поступка, што се, пре свега, односи на јавног тужиоца. То значи да јавни тужилац, с једне стране, не би смео да подноси оптужни акт за кривично дело у погледу којег је наступила (било апсолутна, било релативна) застарелост кривичног гоњења, док би, с друге стране, он морао свакако да одустане од кривичног гоњења оног тренутка када стекне сазнање да је наступила застарелост кривичног гоњења.

У пракси се може приметити да неки јавни тужиоци нерадо одустају од започетог кривичног гоњења, чак и онда када је евидентно наступила застарелост, што је погрешно не само из формалних, већ и из суштинских разлога. Наиме, на тај начин такви јавни тужиоци неоправдано „продужују статус окривљеног“ и лицу у односу на које је кривично гоњење већ застарело, што би се могло сматрати обликом кршења права на правичан поступак, док се тако такође, непотребно праве и додатни трошкови, јер се кривични поступак,

чији се „исход свакако зна“, потпуно непотребно продужава. Разлог за такво поступање неких јавних тужилаца у основи је углавном сасвим тривијалне природе, а своди се на настојање да се коначан, тј. правноснажан исход таквог кривичног поступка (а то ће, зависно од процесног стадијума у којем је наступила застарелост кривичног гоњења, бити решење о обустави кривичног поступка или пресуда којом се оптужба одбија) не буде *одустанак од кривичног гоњења/ одустанак од оптужбе* јавног тужиоца, а што би неко малициозан можда могао чак и да „замери јавном тужицу“, већ једноставно констатовање самог суда да је наступила застарелост кривичног гоњења. Наравно, таква пракса је апсолутно неприхватљива.

10. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Застарелост кривичног гоњења је значајан институт кривичног права, како материјалног, тако и процесног, који има своју јасну физиономију и неспоран *ratio legis*.

Постоје одређени криминално-политички разлози да се у погледу неких кривичних дела пропише незастаревање кривичног гоњења, али ту треба наћи „праву меру“ и избегавати претерано ширење круга таквих кривичних дела јер то некада може бити и контрапродуктивно.

Застарелост кривичног гоњења се некада у масовним медијима, а нарочито када се ради о „интересантним“ случајевима, на пример, о политичарима, актуелним или бившим државним функционерима,⁴⁸ јавним личностима и сл., приказује као резултат *злоупотребе* или се чак наговештавају неки потенцијално „коруптивни мотиви“ службених актера поступка, чије је чињење, односно нечињење довело до застарелости. Иако се, наравно, не може априорно искључити ни тако нешто, то свакако није прави разлог да се сам институт застарелости кривичног гоњења као такав доводи у питање.

⁴⁸ Тако се, на пример, неки такви случајеви користе и као својеврсни „занимљив увод“ у класичну „школску“ кривичноправну лекцију о застарелости кривичног гоњења, попут једног примера из Немачке, када један професор своје излагање у оквиру припрема студената за први државни испит започиње следећим речима: „Појам кривичноправне застарелости код већине студената буди сећање на новинске наслове који се односе на неке италијанске кривичне поступке, а посебно на кривично гоњење некадашњег италијанског премијера Берлусконија. Тек недавно је овај поступак окончан, тако што је суд закључио да је кривично гоњење искључено услед застарелости. Ово само по себи није ништа посебно, јер су одлуке те врсте у Италији честе – само је прошле године 140.000 поступака завршено на такав начин.“ – Helmut Satzger, *Die Verjährung im Strafrecht*, DOI: 10.1515/jura-2012-0094, München 2012, 1, <http://www.juraexamen.info/wp-content/uploads/jura-2012-0094.pdf>, 25. март 2016. у 13.48.

Онда када стопа застаревања кривичног гоњења не прелази неку разумну меру, то наравно, не представља ни неку посебну „аномалију“ у кривичноправном систему, односно пре свега у кривичноправној компоненти правосудног система, али увек је повишен број „застарелих предмета“ извештан разлог за посебну пажњу, па некада и официјелну (пр)оцену да ли се конкретни случај може довести у везу са несавесним радом конкретних носилаца правосудних функција. Ту се у пракси некада и греша, па донекле и површно резонује, јер се лаичка јавност, али некада и одговорни чиниоци у правосудном систему (попут председника судова, дисциплинског тужиоца, дисциплинске комисије Високог савета судства, па и самог тог Савета), сувише фокусирају на „последње инстанце“, односно „процесне карике“ у конкретним кривичним поступцима, тј. оне конкретне судије „чији су кривични предмети застарели“, а не уочавају цео „процесни ланац“, односно улоге службених актера кривичног поступка у различитим фазама процедуре, а не само у оној „финалној“, у којој је наступила застарелост.

Осим тога, понекад се у пракси, а нарочито када долази у обзир разматрање дисциплинске одговорности носилаца правосудних функција због наступеле застарелости кривичног гоњења у конкретним кривичним предметима, не поклања довољно пажње ни анализи читавог низа објективних услова и релевантних претпоставки који су саставни део каузалног ланца, који је довео до конкретног случаја застаревања кривичног гоњења или је томе битно допринео.

Другим речима, ако се разматра проблематика дисциплинске одговорности због застарелости кривичног гоњења у неком конкретном случају, треба пажљиво анализирати све услове и разлоге уопште који су довели до дужег трајања кривичног поступка, а нарочито је неопходно водити рачуна о томе колико је кривични поступак трајао у првом степену, односно у његовим претходним фазама, а не само механички бити фокусиран на конкретну фазу кривичног поступка и конкретног судију, тј. конкретан суд у одређеном облику функционалне надлежности, коме је практично „запало“ да му „предмет застари“, а који је у пракси, често и због недовољно ефикасног рада у претходним стадијумима поступка, објективно доведен у стање „временске изнудице“.

ЛИТЕРАТУРА (REFERENCES)

Ambos, K., *Internationales Strafrecht – Strafanwendungsrecht, Völkerstrafrecht, Europäisches Strafrecht*, Verlag C. H. Beck, München 2006.

- Бабић, М., Марковић, И., *Кривично право – опити дио*, Правни факултет у Бањој Луци, Бања Лука 2013⁴. (Babić, M., Marković, I., *Krivično pravo – opšti deo*, Pravni fakultet u Banjoj Luci, Banja Luka 2013⁴)
- Бабић, М., *Међународно кривично право*, Правни факултет у Бањој Луци, Бања Лука 2011. (Babić, M., *Međunarodno krivično pravo*, Pravni fakultet u Banjoj Luci, Banja Luka 2011)
- Burke, R. H., *An Introduction to Criminological Theory*, Willan Publishing, Portland – Oregon 2005².
- Cassese, A., *International Criminal Law*, Oxford University Press, Oxford – New York 2003.
- Цетинић, М. „Институт застарелости у југословенском кривичном праву“, *Југословенска ревија за криминологију и кривично право (ЈПКК)* 1–2/1983. (Cetinić, M., „Institut zastarelosti u jugoslovenskom krivičnom pravu“, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo [JRKK]* 1–2/1983)
- Цетинић, М. „Институт застарелости у Кривичном законик у Србије“, *Бранич – часопис за правну теорију и праксу Адвокатске коморе Србије* 2/2006. (Cetinić, M., „Institut zastarelosti u Krivičnom zakoniku Srbije“, *Branich – časopis za pravnu teoriju i praksu Advokatske komore Srbije* 2/2006)
- Цетинић, М. „Нека питања рачунања почетка застаревања кривичног гоњења“, *Архив за правне и друштвене науке* 1–2/2006. (Cetinić, M., „Neka pitanja računanja početka zastarevanja krivičnog gonjenja“, *Arhiv za pravne i društvene nauke* 1–2/2006)
- Цетинић, М., *Застарелост у кривичном праву СФРЈ*, необјављена магистарска теза, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 1980. (Cetinić, M., *Zastarelost u krivičnom pravu SFRJ*, neobjavljena magistarska teza, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 1980)
- Делибашић, В., *Сузбијање злоупотреба опојних дрога са становишта кривичног права*, Службени гласник, Београд 2014. (Delibašić, V., *Suzbijanje zloupotreba opojnih droga sa stanovišta krivičnog prava*, Službeni glasnik, Beograd 2014)
- Gropengießer, H., Kreicker, H., „National Bericht – Deutschland“, *Nationale Strafverfolgung völkerrechtlicher Verbrechen, Band 1* (Hrsg. A. Eser, H. Kreicker), Max Planck Institut für ausländisches und internationales Strafrecht, Freiburg 2003.
- Hagan, F. E., *Introduction to Criminology – Theories, Methods and Criminal Behavior*, Sage Publications, Thousand Oaks, California 2008⁶.

- Hall, D., *Criminal Law and Procedure*, Lawyers Cooperative Publishing & Delmar Publishers, New York 1992.
- Jescheck, H. H., Weigend, T., *Lehrbuch des Strafrechts – Allgemeiner Teil*, Duncker & Humblot, Berlin 1996⁵.
- Kindhäuser, U., *Strafrecht – Besonderer Teil I – Straftaten gegen Persönlichkeitsrechte, Staat und Gesellschaft*, Nomos, Baden-Baden 2009⁴.
- Панов, С., *Породично право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2015⁶. (Panov, S., *Porodično pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2015⁶)
- Перић, О., *Коментар Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица*, Службени гласник, Београд 2005. (Perić, O., *Komentar Zakona o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*, Službeni glasnik, Beograd 2005)
- Roxin, C., Schünemann, B., *Strafverfahrensrecht*, Verlag C. H. Beck, München 2012²⁷.
- Roxin, C., *Strafrecht – Allgemeiner Teil, Band I – Grundlagen, Der Aufbau der Verbrechenslehre*, Verlag C. H. Beck, München 2006⁴.
- Roxin, C., *Strafverfahrensrecht*, Verlag C. H. Beck, München 1998²⁵.
- Satzger, H., *Die Verjährung im Strafrecht*, München 2012, <http://www.juraexamen.info/wp-content/uploads/jura-2012-0094.pdf>, 25. март 2016.
- Satzger, H., *Internationales und Europäisches Strafrecht*, Nomos, Baden-Baden 2005.
- Scheb, J. M., Scheb, J. M. I., *Criminal Law and Procedure*, Wadsworth & Thomson Learning, Belmont 2002⁴.
- Schönke, A., Schröder, H., *Strafgesetzbuch – Kommentar*, Verlag C. H. Beck, München 2001²⁶.
- Срзентић, Н. *et al.*, *Коментар Кривичног закона СФРЈ*, Савремена администрација, Београд 1986. (Sržentić, N. *et al.*, *Komentar Krivičnog zakona SFRJ*, Savremena administracija, Beograd 1986)
- Stangroom, J., Garvey, J., *Die berühmtesten Philosophen*, Premio, London – Münster 2006.
- Стојановић, З., „Силовање без принуде: усаглашавање КЗ Србије са чланом 36 Истанбулске конвенције“, *НБП – наука, безбедност, полиција – журнал за криминалистику и право* 1/2016. (Stojanović, Z., „Silovanje bez prinude: usaglašavanje KZ Srbije sa članom 36 Istanbulske konvencije“, *NBP – nauka, bezbednost, policija – žurnal za kriminalistiku i pravo* 1/2016)

- Стојановић, З., „Усаглашавање Кривичног законика Србије са Истанбулском конвенцијом“, *Зборник Удружења јавних тужилаца Србије – Доминантни правци развоја кривичног законодавства и друга актуелна питања у правном систему Србије*, Копаоник 2016. (Stojanović, Z., „Usaglašavanje Krivičnog zakonika Srbije sa Istanbulskom konvencijom“, *Zbornik Udruženja javnih tužilaca Srbije – Dominantni pravci razvoja krivičnog zakonodavstva i druga aktuelna pitanja u pravnom sistemu Srbije*, Кораоник 2016)
- Стојановић, З., Делић, Н., *Кривично право – посебни део*, Правни факултет Универзитета у Београду, Правна књига, Београд 2013¹⁴. (Stojanović, Z., Delić, N., *Krivično pravo – posebni deo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Pravna knjiga, Beograd 2013¹⁴)
- Стојановић, З., *Коментар Кривичног законика*, Службени гласник, Београд 2012. (Stojanović, Z., *Komentar Krivičnog zakonika*, Službeni glasnik, Beograd 2012)
- Стојановић, З., *Кривично право – општи део*, Правна књига, Београд 2015²². (Stojanović, Z., *Krivično pravo – opšti deo*, Pravna knjiga, Beograd 2015²²)
- Стојановић, З., *Кривично право*, ЦИД, Подгорица 2008. (Stojanović, Z., *Krivično pravo*, CID, Podgorica 2008)
- Стојановић, З., *Међународно кривично право*, Правна књига, Београд 2015⁸. (Stojanović, Z., *Međunarodno krivično pravo*, Pravna knjiga, Beograd 2015⁸)
- Škulić, M., „National Bericht – Serbien und Montenegro“, *Nationale Strafverfolgung völkerrechtlicher Verbrechen, Teilband III* (Hrsg. A. Eser, H. Kreicker), Max Planck Institut für ausländisches und internationales Strafrecht, Freiburg 2004.
- Шкулић, М., Илић, Г., *Нови Законик о кривичном поступку Србије – Реформа у стилу „један корак напред – два корака назад“*, Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије, Правни факултет Универзитета у Београду и Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд 2012. (Škulić, M., Ilić, G., *Novi Zakonik o krivičnom postupku Srbije – Reforma u stilu „jedan korak napred – dva koraka nazad“*, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i Srpsko udruženje za krivičnu teoriju i praksu, Beograd 2012)
- Шкулић, М., „Начело опортунитета кривичног гоњења и (не)деловање начела *ne bis in idem*“, *Правни информатор – стручно-информативни часопис* 10/2015. (Škulić, M., „Načelo oportuniteta

- krivičnog gonjenja i (ne)delovanje načela *ne bis in idem*“, *Pravni informator – stručno-informativni časopis* 10/2015)
- Шкулић, М., „Начело законитости у кривичном праву“, *Анали Правног факултета Универзитета у Београду* 1/2010. (Škulić, М., „Načelo zakonitosti u krivičnom pravu“, *Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu* 1/2010)
- Шкулић, М., „Неурачунљивост и интоксикација у кривичном праву САД – сличности и разлике са неурачунљивошћу и скривљеном неурачунљивошћу у српском кривичном праву“, *НБП – наука, безбедност полиција – журнал за криминалистику и право* 2/2015. Шкулић, М., „Однос организованог криминалитета у кривичноправном смислу и саучесништва“, *НБП – наука, безбедност, полиција – журнал за криминалистику и право* 3/2014. (Škulić, М., „Odnos organizovanog kriminaliteta u krivičnom smislu i saučesništva“, *NBP – nauka, bezbednost, policija – žurnal za kriminalistiku i pravo* 3/2014)
- Шкулић, М., „Општи појам кривичног дела у Сједињеним Америчким Државама – сличности и разлике у односу на српско кривично право“, *Тематска монографија: Казнена реакција у Србији, V део*, Београд 2015. (Škulić, М., „Opšti pojam krivičnog dela u Sjedinjenim Američkim Državama – sličnosti i razlike u odnosu na srpsko krivično pravo“, *Tematska monografija: Kaznena reakcija u Srbiji, V deo*, Beograd 2015)
- Шкулић, М., Бугарски, Т., *Кривично процесно право*, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад 2015. (Škulić, М., Бугарски, Т., *Krivično procesno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Novi Sad 2015)
- Шкулић, М., *Кривично процесно право*, Правни факултет Универзитета у Београду и Службени гласник, Београд 2015⁸. (Škulić, М., *Krivično procesno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i Službeni glasnik, Beograd 2015⁸)
- Шкулић, М., *Кривично процесно право*, ЦИД, Подгорица 2012. (Škulić, М., *Krivično procesno pravo*, CID, Podgorica 2012)
- Шкулић, М., *Малолетничко кривично право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2011. (Škulić, М., *Maloletničko krivično pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2011)
- Шкулић, М., *Међународни кривични суд – надлежност и поступак*, Правни факултет Универзитета у Београду и Досије, Београд 2005. (Škulić, М., *Međunarodni krivični sud – nadležnost i postupak*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i Dosije, Beograd 2005)

- Шкулић, М., *Застарелост кривичног гоњења – законско решење и нека спорна питања*, Билтен Првог основног суда у Београду 1/2016, Београд 2016. (Škulić, M., *Zastarelost krivičnog gonjenja – zakonsko rešenje i neka sporna pitanja*, Bilten Prvog osnovnog suda u Beogradu 1/2016, Beograd 2016)
- Шкулић, М., Илић, Г., *Нови Законик о кривичном поступку Србије – Како је пропала реформа – шта да се ради?*, Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије и Немачка фондација за међународну правну сарадњу (IRZ), Београд 2012. (Škulić, M., Ilić, G., *Novi Zakonik o krivičnom postupku Srbije – Kako je propala reforma – šta da se radi?*, Udruženje javnih tužilaca iamenika javnih tužilaca Srbije i Nemačka fondacija za međunarodnu saradnju [IRZ], Beograd 2012)
- Вуковић, И., *Кривична дела неправог нечињења*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2013. (Vuković, I., *Krivična dela nepravog nečinjenja*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2013)
- Wessels., J., Beulke, W., *Strafrecht – Allgemeiner Teil – Die Straftat und Ihr Aufbau*, C. H. Müller, Heidelberg 2003³³.

Milan Škulić, PhD

Full Professor

University of Belgrade, Faculty of Law

LEGAL NATURE AND THE CRIMINAL LAW EFFECT (SUBSTANTIVE AND PROCEDURAL) OF STATUTE OF LIMITATIONS OF CRIMINAL PROSECUTION

Summary

The article contains an analysis of criminal justice and criminal effects of Statute of Limitations of Criminal Prosecution, as well as institute which has double natures, i.e. it is the institute of substantial criminal law and as well the institute of procedural criminal law, which has its own specific action in criminal proceedings. The Statute of Limitations of Criminal Prosecution is a permanent criminal procedural obstacle which prevents the prosecution and is cause for termination of the criminal proceedings if he started, and prevents its start, if criminal proceedings are not initiated, which is in both of these situations manifested by adopting the relevant decisions of the proceeding – by the criminal court or by a

public prosecutor, in case of criminal offenses which are prosecuted ex officio.

In the article are discussed the concept of statute of limitations of criminal prosecution and its *ratio legis*, certain comparative solutions (German criminal law and criminal law of the United States of America), the normative solutions in the present Serbian criminal law, as well as basic criminal procedural effects of statute of limitations of criminal prosecution with a special analysis some illogical solutions in the Criminal Procedure Code of Serbia, where statute of limitations of criminal prosecution is wrongly classified as one of the absolutely essential violations of criminal procedure.

Key words: *Statute of limitations on criminal prosecution. – Criminal law. – Criminal offense. – Criminal procedural law of criminal procedure. – Verdict.*

Article history:

Received: 11. 5. 2016.

Accepted: 4. 7. 2016.